

Аналітична записка
з питань порівняльного законодавства про
засади державної політики окремих іноземних держав
щодо застосування допоміжних репродуктивних технологій*

***Анотація.** В аналітичній записці досліджені засади законодавчого регулювання застосування допоміжних репродуктивних технологій у США, Великій Британії, Німеччині, Італії, Іспанії, Китаї та Японії. Проаналізовано прецедентне право в частині дозволених і заборонених практик у сфері репродуктивної медицини та визнання правового статусу дітей, народжених за програмами сурогатного материнства, у тому числі транскордонного. Акцентовано увагу на етичних стандартах штучного запліднення.*

***Ключові слова:** безпліддя, дитина, допоміжні репродуктивні технології (ДРТ), ембріон людини, етичні стандарти застосування ДРТ, репродуктивна медицина, сурогатне материнство, усиновлення.*

Вступ. Зростаючі можливості допоміжних репродуктивних технологій (далі – ДРТ), які пропонують широкий спектр методів лікування, характеризуються різними підходами правової регламентації. Правові обмеження щодо доступу до ДРТ і правовий захист учасників програм лікування значно різняться в державах, як правило відображаючи панівні в суспільстві культурні, моральні, релігійні цінності, а також усталені правові практики.

Зважаючи на стійку тенденцію розвитку й поширення практики репродуктивної медицини та враховуючи складність і багатовекторність цієї проблематики, у тому числі в частині законодавчого врегулювання, Дослідницька служба Верховної Ради України за попередніми зверненнями здійснила низку досліджень різних аспектів застосування ДРТ. Підготовлено аналітичні записки з питань порівняльного законодавства щодо: регулювання сурогатного материнства в державах ЄС та в США¹, посмертного використання репродуктивних клітин², особливостей застосування допоміжних репродуктивних технологій у зарубіжних державах³, регулювання сурогатного материнства в Україні та зарубіжних державах⁴; а також Оглядове дос'є щодо законодавчого регулювання застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні⁵.

¹ Аналітична записка з питань порівняльного законодавства щодо регулювання сурогатного материнства в державах ЄС та в США. Вебсайт Дослідницької служби Верховної Ради України. URL: https://research.rada.gov.ua/documents/analyticRSmaterialsDocs/hum_social_policy/analytical_notes-hsp/76103.html

² Аналітична записка з питань порівняльного законодавства щодо посмертного використання репродуктивних клітин. Вебсайт Дослідницької служби Верховної Ради України. URL: https://research.rada.gov.ua/documents/analyticRSmaterialsDocs/industry_policy/analytical_notes-indst/74584.html

³ Аналітична записка з питань порівняльного законодавства про особливості застосування допоміжних репродуктивних технологій у зарубіжних державах. Вебсайт Дослідницької служби Верховної Ради України. URL: https://research.rada.gov.ua/documents/analyticRSmaterialsDocs/industry_policy/analytical_notes-indst/74094.html

⁴ Аналітична записка з питань порівняльного законодавства щодо регулювання сурогатного материнства в Україні та зарубіжних державах. Вебсайт Дослідницької служби Верховної Ради України. URL: https://research.rada.gov.ua/documents/analyticRSmaterialsDocs/industry_policy/analytical_notes-indst/74022.html

⁵ Оглядове дос'є щодо законодавчого регулювання застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні. Вебсайт Дослідницької служби Верховної Ради України. URL: https://research.rada.gov.ua/documents/analyticRSmaterialsDocs/industry_policy/review_files-indst/74787.html

Предметом цієї аналітичної записки є дослідження дозволених і заборонених практик застосування ембріонів і сурогатного материнства (далі – СМ), наявність у державах консолідованих актів (кодексів) з етичними нормами щодо ДРТ, а також аналіз правових підходів до визнання правового статусу дитини, народженої за програмою транскордонного СМ, у таких державах, як США, Велика Британія, Німеччина, Італія, Іспанія, Китай та Японія*.

Основна частина

Щодо дозволених і заборонених практик у сфері застосування ембріонів і сурогатного материнства.

Законодавче забезпечення репродуктивної медицини в *Німеччині* не набуло систематизованого характеру⁶. За оцінками фахівців⁷, правове регулювання цієї галузі медицини потребує невідкладного реформування та оновлення, оскільки містить надзвичайно високу кількість заборон, значно відстає від сучасних медичних розробок, тим самим створюючи певну юридичну невизначеність і перешкоди для реалізації репродуктивних прав бездітних людей. За відсутності уніфікованого закону про ДРТ, який би об'єднав і узгодив положення чинних законів щодо репродуктивної медицини, правове регулювання застосування ДРТ здійснюється на підставі різногалузевих нормативно-правових актів. У цій сфері діють положення законів про якість та безпеку людських тканин і клітин⁸, про трансплантацію⁹ (TPG), про переливання крові (TFG)¹⁰, про торгівлю лікарськими засобами (AMG)¹¹, норми цивільного та кримінального законодавства тощо.

Базовим нормативно-правовим актом щодо застосування ДРТ є Закон про захист ембріонів (ESchG)¹², до якого в 2011 році внесено зміни стосовно передімплантаційної генетичної діагностики¹³. Його положеннями визначені як

*Деякі питання були висвітлені в Оглядовому досяє щодо окремих аспектів правового регулювання використання допоміжних репродуктивних технологій у США, Великій Британії, Німеччині, Італії, Іспанії, Китаї та Японії (підготовленому на звернення від 16 вересня 2025 року № 384д9/3-2025/212032).

⁶ Assistierte Reproduktion: Richtlinie komplett neu. URL: <https://www.aerzteblatt.de/archiv/assistierte-reproduktion-richtlinie-komplett-neu-c688b165-a213-4014-9e1d-6ae2321c18a1>

⁷ Muss das Embryonenschutzgesetz reformiert werden? URL: <https://www.br.de/nachrichten/deutschland-welt/muss-das-embryonenschutzgesetz-reformiert-werden,TvOl4ud> ; Deutschlands Regeln für künstliche Befruchtung sind ein Armutszeugnis. Kommentar von Christina Berndt. URL: <https://www.sueddeutsche.de/gesundheit/fortpflanzung-ampel-abtreibung-eizellspende-kuenstliche-befruchtung-lux.7VzEr3UHeD1iPyDL9xBHcA> ; «Verbot der Eizellspende in Deutschland gilt als überholt». URL: <https://www.ung.eu/news-detail/news-detail/detail/news/verbot-der-eizellspende-in-deutschland-gilt-als-ueberholt/>

⁸ Gesetz über Qualität und Sicherheit von menschlichen Geweben und Zellen (Gewebegesetz). URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/gewebeg/BJNR157400007.html>

⁹ Gesetz über die Spende, Entnahme und Übertragung von Organen und Geweben (Transplantationsgesetz - TPG). URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/tpg/BJNR263100997.html>

¹⁰ Gesetz zur Regelung des Transfusionswesens (Transfusionsgesetz - TFG). URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/tfg/BJNR175200998.html>

¹¹ Gesetz über den Verkehr mit Arzneimitteln. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/amg_1976/

¹² Muss das Embryonenschutzgesetz reformiert werden? URL: <https://www.br.de/nachrichten/deutschland-welt/muss-das-embryonenschutzgesetz-reformiert-werden,TvOl4ud>

¹³ Gesetz zur Regelung der Präimplantationsdiagnostik (Präimplantationsdiagnostikgesetz -PräimpG). URL: <https://dip.bundestag.de/vorgang/gesetz-zur-regelung-der-pr%C3%A4implantationsdiagnostik-pr%C3%A4implantationsdiagnostikgesetz-pr%C3%A4imp/34966> ; Verordnung zur Regelung der Präimplantationsdiagnostik (Präimplantationsdiagnostikverordnung, PIDV). URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/pidv/BJNR032300013.html>

дозволи, так і заборони у поводженні з людськими ембріонами, спермою та яйцеклітинами (Рис. 1):

Заборонені дії: донорство ембріонів; донорство яйцеклітин; виробництво ембріонів для нерепродуктивних цілей; клонування; вибір статі, за винятком профілактики захворювань, пов'язаних зі статтю; використання, торгівля та нецільове використання ембріонів третіми особами; сурогатне материнство; використання статевих клітин померлої людини для штучного запліднення (за певними виключеннями)	Дозволені дії: екстракорпоральне запліднення (далі - ЕКЗ) з використанням до трьох ембріонів; інтрацитоплазматична ін'єкція сперматозоїдів (ІКСІ); внутрішньоматкова інсемінація (запліднення яйцеклітини всередині матки); кріоконсервація яйцеклітин у пронуклеарній стадії; перенесення сперми партнера (гомологічне запліднення); перенесення сперми донора (гетерологічне запліднення)
---	--

Рис. 1.

СМ заборонено згідно із цим Законом (§ 1 пункт (7)), а також Законом про посередництво та підтримку усиновлення та про заборону посередництва сурогатних матерів¹⁴ (§ 13а-13с). Таким чином, з юридичного погляду, жінка, яка виношувала дитину, завжди є матір'ю, навіть якщо дитина була зачата шляхом донорства яйцеклітин. Законодавець обґрунтував це положення тим, що в найкращих інтересах дитини в Німеччині не повинно бути розділеного материнства¹⁵.

Закон про реєстр донорів сперми (SaRegG)¹⁶ передбачає гарантування права знати власне походження особам, зачатим шляхом гетерологічного запліднення (донації сперми). Положеннями цього Закону передбачено створення центрального реєстру донорів сперми у Федеральному інституті лікарських засобів та медичних виробів (BfArM), зберігання даних донорів протягом 110 років, право для зачатих внаслідок таких медичних процедур дітей із 16 років на отримання інформації про особу донора, а також правило щодо неможливості донорів сперми стати законними батьками таких дітей.

У *Kumai* Закон про основні види медичної допомоги, охорону здоров'я та зміцнення здоров'я¹⁷ визначає правові, організаційні, економічні та соціальні

¹⁴ Gesetz über die Vermittlung und Begleitung der Adoption und über das Verbot der Vermittlung von Ersatzmüttern (Adoptionsvermittlungsgesetz, AdVermiG). URL: https://www.gesetze-im-internet.de/advermig_1976/BJNR017620976.html

¹⁵ Leihmutterschaft in der Ukraine: Unsichtbare Frauen zwischen Pandemie und Krieg. URL: <https://frauenrechte.de/aktuelles/detail/leihmutterschaft-in-der-ukraine-unsichtbare-frauen-zwischen-pandemie-und-krieg>

¹⁶ Gesetz zur Errichtung eines Samenspenderregisters und zur Regelung der Auskunftserteilung über den Spender nach heterologer Verwendung von Samen (Samenspenderregistergesetz, SaRegG). URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/saregg/BJNR251310017.html>

¹⁷ 中华人民共和国基本医疗卫生与健康促进法. URL: https://www.gov.cn/xinwen/2019-12/29/content_5464861.htm

засади охорони здоров'я населення. У цьому Законі містяться норми щодо застосування ДРТ, зокрема: медичні заклади, що надають послуги з ДРТ, повинні мати ліцензію, яка дозволяє їм здійснювати таку діяльність. Законом встановлено відповідальність за порушення порядку застосування методів ДРТ.

Із метою покращення здоров'я нації у жовтні 2016 року прийнято Концепцію «Здоровий Китай 2030»¹⁸, в якій пріоритетним завданням визначено впровадження політик, спрямованих на підвищення народжуваності. На її виконання прийнято Керівні принципи планування застосування допоміжних репродуктивних технологій людини (2021 року)¹⁹. Метою державної політики у сфері ДРТ є створення системи послуг ДРТ зі збалансованим попитом і пропозицією, раціональною структурою й стандартизованим розвитком, яка задовольнятиме потреби населення в галузі репродуктивного здоров'я.

Послуги ДРТ включають такі процедури: штучне запліднення спермою чоловіка, штучне запліднення спермою донора, екстракорпоральне запліднення та перенесення ембріонів, інтрацитоплазматична ін'єкція сперми, передімплантаційна генетична діагностика, а також створення банків сперми людини.

Із метою забезпечення якості та безпеки надання послуг ДРТ, запобігання ризикам під час вагітності й забезпечення безпеки матері і дитини, послуги ДРТ повинні надаватися в лікарнях, центрах охорони здоров'я матері та дитини або пологових будинках із високим рівнем експертів в акушерстві та гінекології та інших суміжних спеціальностях, а також з комплексними можливостями медичного лікування.

Порядок застосування ДРТ визначений Методикою щодо адміністрування допоміжних репродуктивних технологій людини²⁰ і Стандартами допоміжних репродуктивних технологій людини²¹. Згадані документи охоплюють широкий спектр сфер, включаючи інституційну акредитацію, стандарти медичного обслуговування, етичну експертизу та захист прав пацієнтів, і разом утворюють регуляторну базу для ДРТ людини.

Із метою посилення нагляду розроблено Методику щодо випадкових перевірок допоміжних репродуктивних технологій²², яка визначає порядок проведення вибірових перевірок органами охорони здоров'я у закладах допоміжної репродукції (включаючи медичні заклади, які мають дозвіл на застосування ДРТ людини та створення банків сперми людини). Для вибірових перевірок закладів ДРТ залучаються групи експертів, які мають відповідати

¹⁸ 中共中央 国务院印发《“健康中国2030”规划纲要》. URL: https://www.gov.cn/zhengce/2016-10/25/content_5124174.htm

¹⁹ 国家卫生健康委办公厅关于印发人类辅助生殖技术应用规划指导原则（2021版）的通知. URL: <https://www.nhc.gov.cn/wjw/c100175/202101/7c66007428a94cbdbf3eed06b2b622be.shtml>

²⁰ 人类辅助生殖技术管理办法. URL: https://www.gov.cn/gongbao/content/2002/content_61906.htm

²¹ 人類輔助生殖技術規範. URL: <https://zh.wikisource.org/zh-hant/%E4%BA%BA%E7%B1%BB%E8%BE%85%E5%8A%A9%E7%94%9F%E6%AE%96%E6%8A%80%E6%9C%AF%E8%A7%84%E8%8C%83>

²² 辅助生殖技术随机抽查办法 第一章. URL: https://www.gov.cn/zhengce/zhengceku/2019-11/15/content_5452448.htm

низці критеріїв, зокрема: дотримуватися принципів доброчесності; бути обізнаними з управлінням послугами ДРТ і відповідними законами й нормативно-правовими актами, володіти спеціальними знаннями у галузі ДРТ; мати фізичну можливість виконувати обов'язки, пов'язані з цією посадою.

На нашу думку, цікавою є практика включення послуг із ДРТ до базового медичного страхування, що передбачено в Керівних висновках щодо подальшого вдосконалення та впровадження активних заходів підтримки народжуваності (2022)²³. Наразі окремими провінціями та містами реалізуються терапевтичні проекти з ДРТ, витрати по яких відшкодовуються із фондів базового медичного страхування (Пекін, Ганьсу, Внутрішня Монголія). У провінції Гуансі деякі терапевтичні проекти з ДРТ, зокрема отримання яйцеклітин, включено до покриття виплат за рахунок фондів базового медичного страхування і страхування від травм, пов'язаних із виробництвом²⁴.

Водночас у Китаї діє заборона на використання такого методу ДРТ, як СМ. Політика держави спрямована на боротьбу із СМ²⁵.

В *Японії* Законом про спеціальні положення Цивільного кодексу щодо репродуктивної медицини та батьківських відносин стосовно дітей, народжених за її допомогою²⁶, врегульовано деякі аспекти використання ДРТ, зокрема: основні принципи надання ДРТ, обов'язки уряду щодо розробки та впровадження комплексної політики з метою забезпечення належного рівня надання послуг ДРТ, обов'язки медичних працівників щодо надання якісних послуг ДРТ. Визначено спеціальні положення Цивільного кодексу, що стосуються батьківських відносин стосовно дітей, народжених за допомогою ДРТ.

У державі СМ не заборонено, однак майже не практикується через наявність правової невизначеності щодо низки аспектів процесу СМ та усталених культурних традицій стосовно сім'ї, материнства та біологічних зв'язків.

В *Італії* з метою сприяння вирішенню репродуктивних проблем прийнято Закон про медикаментозну репродукцію²⁷, положеннями якого опосередковано практику маніпулювання біологічним матеріалом (ооцитами, сперматозоїдами та ембріонами), визначено етичні та біоетичні питання, пов'язані зі здоров'ям і життям людини, зокрема встановлено критерії доступу, методи застосування ДРТ та відповідні обмеження. Законом заборонено СМ.

З урахуванням судової практики, Міністерством охорони здоров'я розроблено й затверджено Настанови, що містять показання до процедур і

²³ 关于进一步完善和落实积极生育支持措施的指导意见国卫人口发〔2022〕26号. URL: https://www.gov.cn/zhengce/zhengceku/2022-08/16/content_5705882.htm

²⁴ 已有4省份将辅助生殖纳入医保报销 国家医保局长实地调研释放了什么政策信号? URL: https://www.nhsa.gov.cn/art/2024/3/30/art_52_12273.html

²⁵ 关于印发开展打击代孕专项行动工作方案的通知. URL: <https://www.nhc.gov.cn/zhjcy/s3585/201504/af4abccb881748aeaf26c160ed006628.shtml>

²⁶ Act on Assisted Reproductive Technology Offering and the Special Provisions of the Civil Code Related to the Parent-Child Relationship of a Child Born As a Result of the Treatment. URL: <https://www.japaneselawtranslation.go.jp/en/laws/view/4367/en>

²⁷ Norme in materia di procreazione medicalmente assistita. URL: <https://www.parlamento.it/parlam/leggi/04040l.htm>

методів медикаментозної репродукції²⁸. Цим актом врегульовано порядок відкликання інформованої згоди до проведення запліднення, право жінки подати запит для імплантації ембріона в матку, навіть якщо партнер помер або стосунки припинилися тощо; передбачено розширений доступ до послуг ДРТ для пар із генетичними захворюваннями; дозволено й забезпечено передімплантаційну генетичну діагностику тощо.

У грудні 2024 року Міністерством охорони здоров'я затверджено декрет, яким оновлено підходи до обчислення тарифів для надання медичних послуг²⁹. ДРТ офіційно включена до основних рівнів допомоги (LEA)*, ставши невід'ємною частиною послуг, що гарантуються Національною службою охорони здоров'я (SSN).

Законодавче регулювання ДРТ в *Іспанії* здійснюється низкою нормативно-правових актів, зокрема: Законом про допоміжні репродуктивні технології³⁰; Королівським Указом, що встановлює стандарти якості та безпеки для донації, заготівлі, оцінки, обробки, консервації, зберігання та розподілу клітин і тканин людини, а також затверджує координаційні та операційні стандарти їх використання³¹; Королівським Декретом щодо транспонування директив Європейського Союзу у фінансовій, комерційній та медичній сферах, а також щодо відрядження працівників³² тощо.

Закон про допоміжні репродуктивні технології прийнято з метою регулювання етичних і правових засад ДРТ, захисту прав залучених осіб, а також здоров'я та благополуччя дітей, зачатих за допомогою таких методів. Законом встановлено заборону на укладання договорів про СМ.

Методами ДРТ можуть скористатися повнолітні особи, а послуги з ДРТ мають право надавати уповноважені медичні центри, що відповідають оптимальним умовам та дотримуються стандартів якості відповідно до критеріїв санітарних аудитів, проведених компетентними органами. Медичні центри зобов'язані щорічно звітувати про кількість проведених процедур і рівень їх успішності.

Іспанія є однією із перших держав Європейського Союзу, де законом передбачено функціонування державного реєстру донорів та реципієнтів. Донорство гамет є анонімним, добровільним і альтруїстичним, за винятком донорства від подружжя. Донори проходять ретельний процес відбору та

²⁸ Linee guida contenenti le indicazioni delle procedure e delle tecniche di procreazione medicalmente assistita. URL: <https://www.gazzettaufficiale.it/eli/id/2024/05/09/24A02320/sg>

²⁹ DECRETA IL MINISTRO DELLA SALUTE. URL: <https://www.quotidianosanita.it/allegati/allegato1730970975.pdf>

*Основні рівні медичного обслуговування – це ті пільги та послуги, які Національна служба охорони здоров'я зобов'язана гарантувати всім громадянам безкоштовно або після сплати певної плати на всій території держави, незалежно від їхнього місця проживання.

³⁰ Ley 14/2006, de 26 de mayo, sobre técnicas de reproducción humana asistida. URL: <https://www.boe.es/eli/es/l/2006/05/26/14>

³¹ Real Decreto-ley 9/2014, de 4 de julio, por el que se establecen las normas de calidad y seguridad para la donación, la obtención, la evaluación, el procesamiento, la preservación, el almacenamiento y la distribución de células y tejidos humanos y se aprueban las normas de coordinación y funcionamiento para su uso en humanos. URL: <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2014-7065>

³² Real Decreto-ley 9/2017, de 26 de mayo, por el que se transponen directivas de la Unión Europea en los ámbitos financiero, mercantil y sanitario, y sobre el desplazamiento de trabajadores. URL: https://www.boe.es/diario_boe/txt.php?id=BOE-A-2017-5855

медичну й психологічну оцінку для засвідчення їхньої психічної і репродуктивної придатності, а також для мінімізації будь-якого генетичного ризику для майбутнього потомства.

Створено Національну комісію з допоміжних репродуктивних технологій людини (CNRHA)³³ – постійний консультативний орган Міністерства охорони здоров'я, основна функція якого полягає у консультуванні та наданні рекомендацій щодо ДРТ.

Велика Британія є світовим лідером у лікуванні безпліддя та дослідженнях, зокрема, людських ембріонів. Закон про запліднення та ембріологію людини (HFE) 1990 року³⁴ став першим законом з питань репродуктивної медицини у світі. Поширення ДРТ, прогрес у клінічних і наукових розробках і зміни у ставленні населення до лікування безпліддя сприяли ухваленню нового Закону про запліднення та ембріологію людини 2008 року³⁵.

Законом 2008 року оновлені правила використання і зберігання людських ембріонів, сперми та яйцеклітин; переглянуто методи лікування безпліддя; удосконалено процедуру юридичного визнання батьківства стосовно дітей, зачатих за допомогою ДРТ, тощо.

Уряд Великої Британії послідовно оновлює регуляторні норми щодо процедур ДРТ, а також інших заходів охорони репродуктивного здоров'я населення³⁶.

Законом про угоди щодо сурогатного материнства 1985 року (SAA)³⁷ врегульовано відносини, що виникають у процесі застосування СМ. SAA встановлює кримінальну відповідальність за комерційне СМ, забороняючи фахівцям (у тому числі юристам та консультантам) стягувати плату з клієнтів, які звертаються для вирішення проблеми безпліддя методом СМ, а також встановлює обмеження на рекламу домовленостей про СМ.

У **США** правове регулювання репродуктивної медицини здійснюється на федеральному рівні та на рівні штатів. Федеральне законодавство США регулює обмежену сферу, пов'язану, головним чином, зі звітністю (Закон про перенесення та підзвітність медичного страхування 1996 року, HIPAA)³⁸. Правила конфіденційності HIPAA спрямовані на підтримку «конфіденційності репродуктивного здоров'я», заборону розголошення захищеної медичної інформації, пов'язаної із законним медичним обслуговуванням репродуктивного здоров'я³⁹. Відповідно до Закону про рівень успішності та сертифікацію клінік із

³³ Comisión Nacional de Reproducción Humana Asistida. URL: <https://cnrha.sanidad.gob.es/>

³⁴ Human Fertilisation and Embryology Act 1990. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1990/37/contents>

³⁵ Human Fertilisation and Embryology Act 2008 (P. 22). URL: <https://www.lexisnexis.co.uk/legal/legislation/uk-parliament-acts/human-fertilisation-and-embryology-act-2008-c22>

³⁶ Women's Health Strategy for England Updated 30 August 2022. URL:

<https://www.gov.uk/government/publications/womens-health-strategy-for-england/womens-health-strategy-for-england#fertility-pregnancy-loss-and-postnatal-support>

³⁷ Surrogacy Arrangements Act 1985. URL: <https://vlex.co.uk/vid/surrogacy-arrangements-act-1985-861195554>

³⁸ Health Insurance Portability and Accountability Act of 1996. URL: <https://www.cdc.gov/phlp/php/resources/health-insurance-portability-and-accountability-act-of-1996-hipaa.html>

³⁹ Final Rule HIPAA Privacy Rule to Support Reproductive Health Care Privacy. URL: <https://www.hhs.gov/hipaa/for-professionals/special-topics/reproductive-health/index.html>

лікування фертильності (FCSRCA)⁴⁰ кожна клініка з лікування безпліддя звітує про показники успішності та результати до Центрів контролю та профілактики захворювань для забезпечення прозорості.

Упродовж 2025 року до Конгресу США внесено декілька законодавчих ініціатив для удосконалення регулювання порядку застосування ДРТ: проект закону про справедливість щодо планування сім'ї в межах Федерального медичного страхування працівників (далі – H.R. 1670)⁴¹, проект закону про доступ до планування сім'ї⁴² (далі – H.R. 2049).

H.R. 2049 є, на думку фахівців, ключовою законодавчою ініціативою, спрямованою на захист прав осіб, які звертаються за репродуктивною допомогою, та постачальників репродуктивних медичних послуг. Положення законопроекту пропонують такі новації⁴³ (Рис. 2):

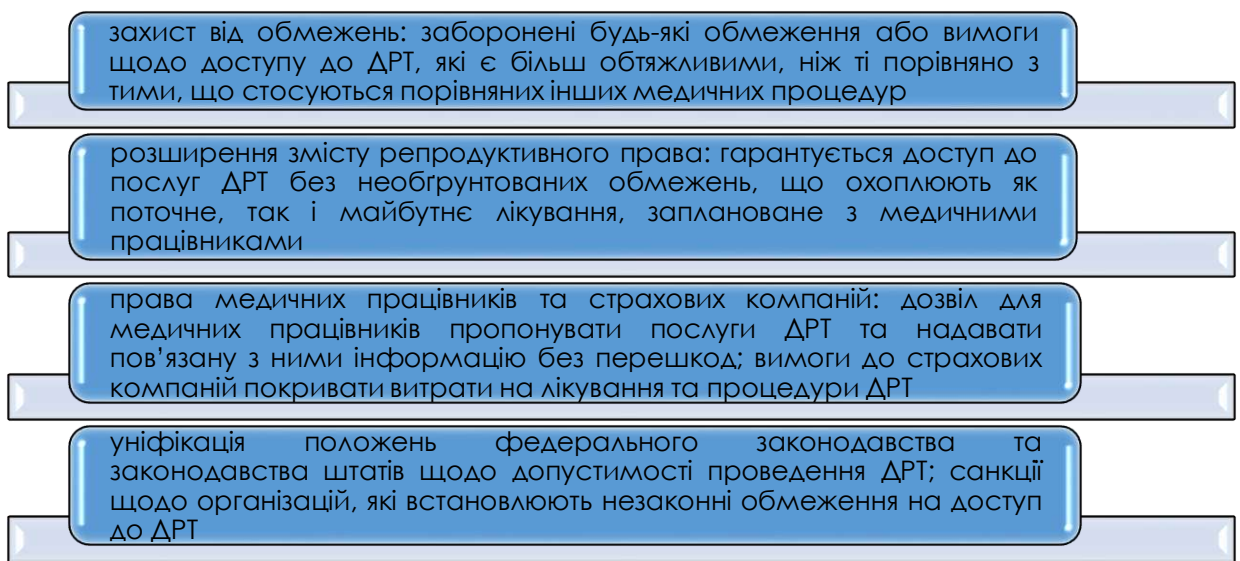

Рис. 2.

Положеннями H.R. 1670 пропонується передбачати в обов'язковому порядку в Планах Федерального медичного страхування працівників (FENB) пільги на послуги ДРТ.

На рівні штатів законодавство щодо ДРТ значно різниться: деякі штати мають мінімальне регулювання, а інші – комплексні закони про ДРТ та СМ. Так, законодавчі положення щодо СМ штату Іллінойс кодифіковані (Закон про гестаційне СМ⁴⁴).

⁴⁰ H.R.4773 – Fertility Clinic Success Rate and Certification Act of 1992. URL: <https://www.congress.gov/bill/102nd-congress/house-bill/4773>

⁴¹ H.R.1670 – Family Building FEHB Fairness Act. 119th Congress (2025-2026). URL: <https://www.congress.gov/bill/119th-congress/house-bill/1670>

⁴² H.R.2049 – Access to Family Building Act. 119th Congress (2025-2026). URL: <https://www.congress.gov/bill/119th-congress/house-bill/2049/text>

⁴³ Access to Family Building Act. URL: <https://codifylegalpublishing.com/blog-article/codify-analysis-of-access-to-family-building-act-us-119th-congress>

⁴⁴ Ill. Admin. Code tit. 77, § 500.25 – Gestational Surrogacy Births. URL: <https://www.law.cornell.edu/regulations/illinois/Ill-Admin-Code-tit-77-SS-500.25>; Illinois Surrogacy Laws. URL: <https://www.gmlaw.com/illinois-surrogacy-laws/#:~:text=Illinois%20Surrogacy%20Law%20Requirement%20of,complete%20a%20mental%20health%20evaluation>

Компенсоване (комерційне) гестаційне СМ легалізовано в більшості штатів⁴⁵. Основною у розвитку законодавства є тенденція до усунення дискримінації, гендерних стереотипів та стигми, які обмежують реалізацію репродуктивних прав людини, посилення прав сурогатних матерів.

Закон про безпеку дітей та батьків (CPSA) штату Нью-Йорк включає Білл про права сурогатних матерів⁴⁶, положеннями якого гарантовано⁴⁷ (Рис. 3):

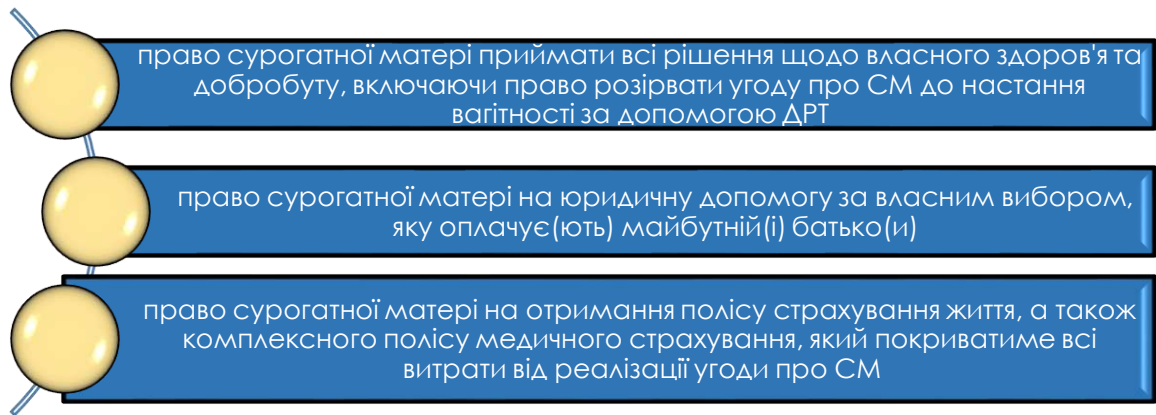

Рис. 3.

У штаті Род-Айленд із 1 січня 2021 року набув чинності Закон про встановлення батьківства⁴⁸, який дозволяє угоди про гестаційне СМ за умови, що вони відповідають встановленим законодавством штату вимогам, однією з яких є те, що принаймні один із передбачуваних батьків є резидентом США. Передбачувані батьки не обов'язково повинні бути генетично пов'язаними з майбутньою дитиною.

Законом штату Колорадо про угоди про СМ⁴⁹ захищені права як передбачуваних батьків, так і сурогатної матері, які уклали таку угоду відповідно до його норм. Передбачувані батьки можуть скористатися послугами СМ незалежно від їхнього сімейного стану, сексуальної орієнтації, генетичного зв'язку чи медично підтвердженої потреби в СМ.

У Вірджинії компенсоване гестаційне СМ дозволено. Право на укладання договорів про компенсоване гестаційне СМ мають одружені та неодружені передбачувані батьки на підставі рішення суду; компенсація обмежується розумними медичними й додатковими витратами. Законодавство забороняє сурогатним брокерам, які виступають посередниками між передбачуваними батьками та сурогатними матерями, отримувати компенсацію за свої послуги⁵⁰.

⁴⁵ Surrogacy Laws: The Best States For Compensated Surrogacy. URL: <https://creativefamilyconnections.com/us-surrogacy-law-map/>

⁴⁶ Child-Parent Security Act. URL: https://www.nycbar.org/wp-content/uploads/2023/05/2017382-Child_Parent_Security_Act.pdf ; The Child-Parent Security Act: Gestational Surrogacy Agreements, Acknowledgment of Parentage and Orders of Parentage. URL: https://www.health.ny.gov/vital_records/child_parent_security_act/

⁴⁷ Gestational Surrogates Bill of Rights. URL: https://www.health.ny.gov/community/pregnancy/surrogacy/surrogate_bill_of_rights.htm

⁴⁸ Rhode Island Uniform Parentage Act (RIUPA). URL: <https://ocss.ri.gov/custodial-parent-services/establishment-parentage/rhode-island-uniform-parentage-act-riupa#>

⁴⁹ Colorado Surrogacy Agreement Act. URL: https://leg.colorado.gov/sites/default/files/2021a_1022_signed.pdf

⁵⁰ Navigating Surrogacy Laws in Virginia: A Comprehensive Guide for Intended Parents. URL: <https://www.carrollnuttall.com/blog/2023/july/navigating-surrogacy-laws-in-virginia-a-comprehe/>

Навіть за відсутності спеціального законодавства угоди про компенсоване гестаційне СМ, як правило, визнаються законними й у штатах Аляска, Джорджія, Массачусетс, Міннесота, Меріленд, Міссурі, Монтана, Орегон, Південна Дакота, Північна Кароліна, Пенсильванія, Теннессі⁵¹.

Нелегалізованим або частково легалізованим СМ залишається у штатах Аризона, Луїзіана, Небраска. Зокрема, у штаті Аризона всі угоди про СМ, незалежно від того, чи є воно традиційним чи гестаційним⁵², є нікчемними. Закон штату Луїзіана № 494 (2016)⁵³ забороняє комерційне СМ, дозволяючи альтруїстичне гестаційне СМ для одружених гетеросексуальних пар, які використовують власний генетичний матеріал та мають медичні показання. Згідно із законодавством штату Небраска угоди про компенсаційне СМ є недійсними⁵⁴. Водночас «біологічний батько дитини, народженої відповідно до такого договору, має всі права та обов'язки, встановлені законом стосовно дитини», а генетична мати дитини може в судовому порядку встановити батьківські права на дитину, навіть якщо вона не є особою, яка її народила.

Щодо наявності та змісту актів (кодексів) з етичними нормами щодо ДРТ.

Етичні стандарти репродуктивної медицини в **Німеччині** ґрунтуються на положеннях Закону про захист ембріонів, їх тлумаченні в судових рішеннях та зосередженні на захисті людського життя й недопущенні комерціалізації ДРТ.

Базові рекомендації щодо проведення ДРТ розробляються Німецькою медичною асоціацією⁵⁵ та Федеральним об'єднаним комітетом лікарів і фондів медичного страхування щодо медичних заходів для штучного запліднення.

Кількість процедур надання медичних послуг із запліднення яйцеклітин обмежена максимум трьома за цикл лікування (правило трьох), а передімплантаційна генетична діагностика обмежується дослідженням кількох спадкових захворювань. Такі підходи базуються на моральному принципі, який полягає в тому, що ембріон володіє повною людською гідністю із самого початку фізичного існування, тобто з моменту злиття ядер яйцеклітини та сперматозоїда. Із цього моменту індивідуальність людини визначається унікальністю її генетичного матеріалу⁵⁶. Це обґрунтовується такими аргументами (Рис. 4):

⁵¹ Surrogacy Laws By State. URL: <https://connect.asrm.org/lpg/resources/surrogacy-by-state?ssopc=1>

⁵² 2021 Arizona Revised Statutes. Title 25 – Marital and Domestic Relations § 25-218 – Surrogate parentage contracts; prohibition; custody; definition. URL: <https://law.justia.com/codes/arizona/2021/title-25/section-25-218/>

⁵³ UPDATED 2020: GESTATIONAL SURROGACY CONTRACTS – NEW LOUISIANA LAW. URL: <https://stanley-wallacelaw.com/gestational-surrogacy-contracts-new-louisiana-law/>

⁵⁴ Nebraska Surrogacy Laws. URL: <https://creativefamilyconnections.com/us-surrogacy-law-map/nebraska/>

* Примітка. Мається на увазі договір про сурогатне материнство

⁵⁵ Richtlinie zur Entnahme und Übertragung von menschlichen Keimzellen im Rahmen der assistierten Reproduktion. URL: https://www.bundesärztekammer.de/fileadmin/user_upload/_old-files/downloads/pdf-Ordner/RL/Ass-Reproduktion_Richtlinie.pdf

⁵⁶ In-Vitro-Fertilisation: Ein ethisches Dilemma. Rieger, Lorenz; Hönig, Arnd; Griesinger, Georg; Dietl, Johannes; Engel, Jörg B. URL: <https://www.aerzteblatt.de/archiv/in-vitro-fertilisation-ein-ethisches-dilemma-3e3b3b4a-eea8-45de-8822-89d6b24f63a8>

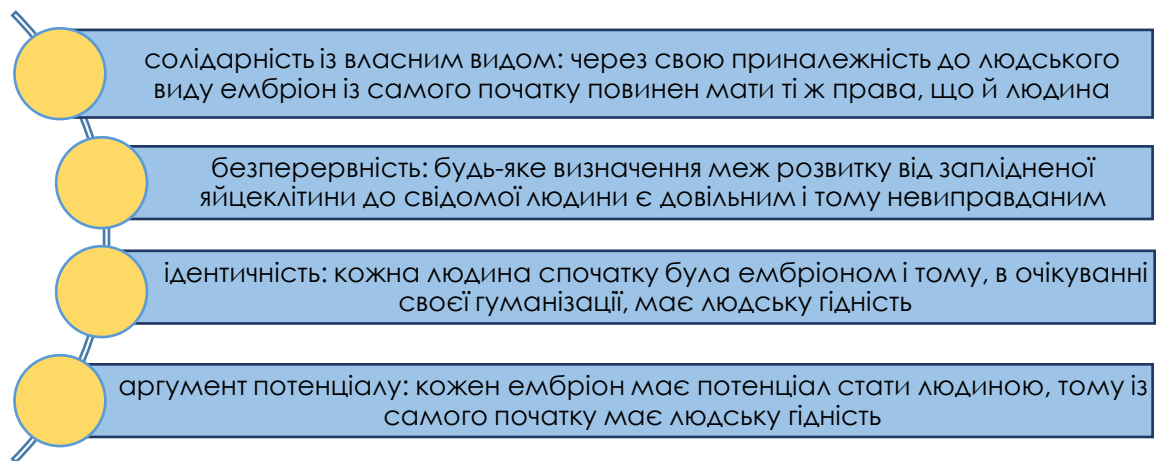

Рис. 4.

У *Китаї* Кодекс поведінки для фахівців із провадження ДРТ затверджено Стандартами допоміжних репродуктивних технологій людини⁵⁷. Кодексом встановлено низку етичних правил, якими повинні керуватися медичні працівники, що провадять ДРТ.

Міністерство охорони здоров'я у 2007 році переглянуло технічні специфікації, основні стандарти та етичні принципи, пов'язані з ДРТ людини та банками сперми людини, про що було оголошено у відповідному повідомленні⁵⁸. У Додатку 3 до повідомлення визначено етичні принципи застосування ДРТ і банків сперми людини, зокрема принципи: користі для пацієнта, інформованої згоди, захисту дитини, соціального забезпечення, конфіденційності, запобігання комерціалізації та етичного нагляду.

В *Японії* відсутній консолідований документ щодо морально-етичних засад і принципів використання ДРТ. Урядовими інституціями (Підкомітетом з біоетики та безпеки Ради з питань науки і технологій Міністерства освіти, культури, спорту, науки і технологій та Підкомітетом з науки і технологій Ради з питань медичних наук Міністерства охорони здоров'я, праці та соціального забезпечення) спільно розроблено й затверджено документи, що містять етичні настанови щодо застосування ДРТ, зокрема Етичні рекомендації щодо досліджень допоміжних репродуктивних технологій, що включають створення запліднених людських ембріонів⁵⁹.

В Етичних рекомендаціях щодо досліджень у галузі біологічних наук та медицини за участю людей⁶⁰ визначено, що заклади, які проводять «дослідження, що включають людську сперму, яйцеклітини та запліднені яйцеклітини», «штучне запліднення з використанням донорської сперми» й

⁵⁷ 人類輔助生殖技術規範. URL: <https://zh.wikisource.org/zh-hant/%E4%BA%BA%E7%B1%BB%E8%BE%85%E5%8A%A9%E7%94%9F%E6%AE%96%E6%8A%80%E6%9C%AF%E8%A7%84%E8%8C%83>

⁵⁸ 卫生部关于修订人类辅助生殖技术与人类精子库相关技术规范、基本标准和伦理原则的通知. URL: <https://www.nhc.gov.cn/bgt/pw10303/200708/6b69144557ff4d9c8e9c775332623018.shtml>

⁵⁹ ヒト受精胚の作成を行う生殖補助医療研究に関する倫理指針ガイダンス. URL: <https://www.mhlw.go.jp/content/001105564.pdf>

⁶⁰ 人を対象とする生命科学・医学系研究に関する倫理指針 ガイダンス. URL: <https://www.mhlw.go.jp/content/001087864.pdf>

«заморожування та консервування незапліднених яйцеклітин, ембріонів (запліднених яйцеклітин) і тканин яєчників за медичними показаннями», повинні створити етичний комітет.

Етичні принципи та норми застосування ДРТ визначені в рекомендаціях окремих професійних організацій, зокрема: товариства акушерства та гінекології Японії (JSOG), товариства репродуктивної медицини Японії⁶¹.

В *Італії* етичні аспекти застосування ДРТ визначені Законом про медикаментозну репродукцію⁶² та в рішеннях Конституційного Суду Італії. Законом встановлено принципи поступовості та мінімальної інвазивності, інформованої згоди, захисту здоров'я та благополуччя всіх залучених суб'єктів, а також заборони євгенічних практик. Закон дозволяє доступ до ДРТ лише гетеросексуальним парам, забороняє сурогатне материнство й комерціалізацію гамет/ембріонів.

Національний Комітет з біоетики формує основні етичні рекомендації щодо застосування ДРТ⁶³. Комітет розглядає правила застосування ДРТ з науково-технічного, соціологічного, психологічного, а також етичного, деонтологічного та юридичного поглядів. У своїх рекомендаціях щодо етичних питань Комітет закликає до оцінки терапевтичної мети допоміжного запліднення, забезпечення отримання інформованої згоди та дотримання зобов'язання щодо професійної таємниці. Щодо донації гамет, то Комітет визначає критерії відбору донорів як з медико-клінічного, так і з психологічного та юридичного поглядів, та рекомендує до схвалення протоколи і стандарти якості для медичних закладів, де практикується допоміжне запліднення.

В *Іспанії* етичні і правові стандарти ДРТ регулюються Законом про допоміжні репродуктивні технології⁶⁴, в якому визначається пріоритет інформованої згоди, принципу нестворення серйозного ризику для матері чи дитини, а також вільного й свідомого прийняття методів ДРТ. Закон встановлює, що методи ДРТ застосовуватимуться лише за наявності обґрунтованої ймовірності успіху, регулюючи донорство гамет та ембріонів, перенесення максимум трьох ембріонів для проведення таких методів, як екстракорпоральне запліднення (ЕКЗ) та передімплантаційна генетична діагностика (ПГД).

Окремі етичні настанови містяться у звітах Національної комісії з допоміжних репродуктивних технологій людини (CNRHA)⁶⁵.

Етичні принципи й стандарти щодо застосування ДРТ у *Великій Британії* визначаються Законом про запліднення та ембріологію людини 2008 року⁶⁶. У розвиток положень Закону Управлінням з питань запліднення та ембріології

⁶¹ Japan Society for Reproductive Medicine. URL: <http://www.jsrm.or.jp/index.html>

⁶² Norme in materia di procreazione medicalmente assistita. URL: <https://www.parlamento.it/parlam/leggi/04040l.htm>

⁶³ La fecondazione assistita. URL: <https://bioetica.governo.it/it/documenti/pareri/la-fecondazione-assistita/>

⁶⁴ Ley 14/2006, de 26 de mayo, sobre técnicas de reproducción humana asistida. URL: <https://www.boe.es/eli/es/l/2006/05/26/14>

⁶⁵ COMISIÓN NACIONAL DE REPRODUCCIÓN HUMANA ASISTIDA. Memoria de actividades 2024 – 2025. URL: https://cnrha.sanidad.gob.es/documentacion/comision/pdf/Memoria_Actividades_CNRHA_2024-2025_aprobada_30.04.2025.pdf

⁶⁶ Human Fertilisation and Embryology Act 2008 (P. 22). URL: <https://www.lexisnexis.co.uk/legal/legislation/uk-parliament-acts/human-fertilisation-and-embryology-act-2008-c22>

людини (HFEA)⁶⁷ підготовлено й затверджено Кодекс практики⁶⁸, яким визначено регуляторні принципи для ліцензованих медичних центрів і вказівки, які допомагають медичним клінікам надавати безпечне, ефективне та законне лікування безпліддя й проводити дослідження.

Етичні норми ДРТ в **США** сформовані на підставі рекомендацій таких професійних організацій, як Американська медична асоціація (AMA) та Американське товариство репродуктивної медицини⁶⁹ (далі – ASRM). Так, у складі ASRM діє Етичний комітет, який розробляє керівні принципи для лікарів та інших фахівців у галузі репродуктивної медицини щодо складних етичних дилем, які виникають через розподіл ресурсів, донорство гамет, подолання різних поглядів на СМ тощо⁷⁰. Застосування ДРТ повинно ґрунтуватися на дотриманні таких етичних принципів⁷¹ (Рис. 5):

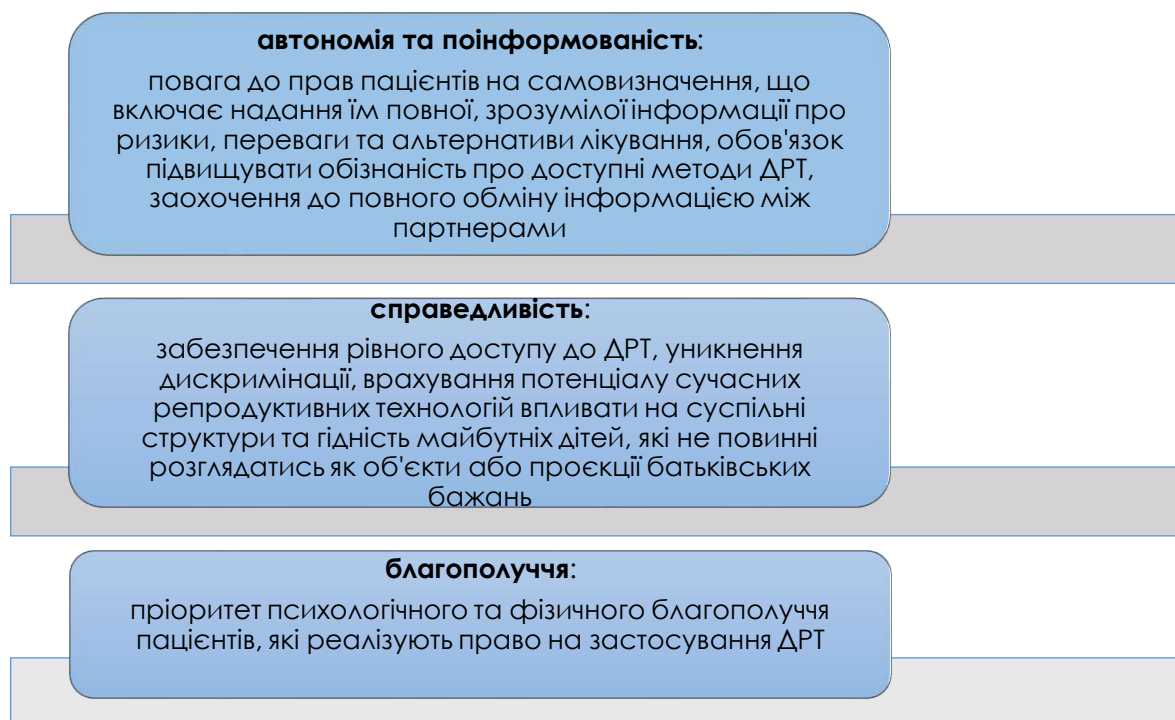

Рис. 5.

Визнання правового статусу дітей, народжених за програмами сурогатного материнства поза межами держав.

⁶⁷ Independent review of the Human Fertilisation and Embryology Authority (HFEA): final report and recommendations. URL: <https://www.gov.uk/government/publications/human-fertilisation-and-embryology-authority-hfea-review-report/independent-review-of-the-human-fertilisation-and-embryology-authority-hfea-final-report-and-recommendations>

⁶⁸ The Code of Practice version 9.4 is now available. URL: <https://www.hfea.gov.uk/about-us/news-and-press-releases/2023/the-code-of-practice-version-94-is-now-available/#:~:text=This%20new%20version%20of%20the,Data%20research>

⁶⁹ ASRM's Mission, Vision, and Values. URL: <https://www.asrm.org/about-us/about-asrm/mission-vision-and-values/>

⁷⁰ Ethics Committee Opinions. URL: <https://www.asrm.org/practice-guidance/ethics-opinions/>

⁷¹ Just the Facts: «Restorative Reproductive Medicine» and «Ethical IVF» are Misleading Terms That Threaten Access. URL: [https://www.asrm.org/advocacy-and-policy/fact-sheets-and-one-pagers/just-the-facts-restorative-reproductive-medicine-and-ethical-ivf-are-misleading-terms-that-threaten-access/#:~:text=The%20American%20Society%20for%20Reproductive%20Medicine%20\(ASRM\),reproduction%2C%20fertility%20preservation%2C%20and%20access%20to%20care ; Informed consent in assisted reproduction: an Ethics Committee opinion. URL: https://www.asrm.org/practice-guidance/ethics-opinions/informed-consent-in-assisted-reproduction-an-ethics-committee-opinion-2023/](https://www.asrm.org/advocacy-and-policy/fact-sheets-and-one-pagers/just-the-facts-restorative-reproductive-medicine-and-ethical-ivf-are-misleading-terms-that-threaten-access/#:~:text=The%20American%20Society%20for%20Reproductive%20Medicine%20(ASRM),reproduction%2C%20fertility%20preservation%2C%20and%20access%20to%20care ; Informed consent in assisted reproduction: an Ethics Committee opinion. URL: https://www.asrm.org/practice-guidance/ethics-opinions/informed-consent-in-assisted-reproduction-an-ethics-committee-opinion-2023/)

У *Німеччині* визнання громадянства дітей, народжених внаслідок реалізації договору про транскордонне СМ, здійснюється відповідно до норм цивільного законодавства та прецедентного права. Згідно із законодавством матір'ю дитини є жінка, яка народила дитину (§ 1591 Цивільного кодексу Німеччини⁷²), тобто сурогатна мати, а батьком – чоловік, який перебуває у шлюбі з матір'ю дитини на момент народження, або той, хто визнав батьківство, або чие батьківство встановлено судом (§ 1592 Цивільного кодексу Німеччини⁷³). Іншими словами, передбачувана мати не є родичкою дитини і тому не надає дитині німецького громадянства, а передбачуваний батько не може законно встановити батьківство за допомогою лише договору про СМ. Тільки за наявності юридично обґрунтованого підтвердження походження від німецького батька дитина може отримати німецьке громадянство⁷⁴. Водночас Вищий регіональний суд Франкфурта-на-Майні (OLG) постановив (Рішення OLG від 12 грудня 2023 року, справа № 2 UF 33/23⁷⁵), що усиновлення дитини, народженої за кордоном шляхом транскордонного СМ, є законним⁷⁶. За такої умови генетичні батьки можуть встановити законне походження (материнство та батьківство) шляхом усиновлення⁷⁷.

Судова практика щодо статусу дитини загалом відповідає нормам цивільного законодавства, яке передбачає процедуру усиновлення, за певними виключеннями. Зокрема, Федеральний Верховний суд Німеччини (Bundesgerichtshof, BGH) у справі про іноземне сурогатне материнство (Рішення BGH від 10 грудня 2014 року, справа XII ZB 463/13⁷⁸) постановив, що рішення іноземних судових органів (у цьому випадку – Рішення Верховного суду Каліфорнії, США), які надають законне батьківство майбутнім батькам, можуть бути визнані в Німеччині (принаймні, якщо один із майбутніх батьків є генетично пов'язаним із дитиною, а сурогатна мати – ні)⁷⁹. У Рішенні зазначено, що постанови іноземних судів ігноруються в Німеччині лише у випадку їх явної несумісності з основоположними принципами німецького права. Це впливає з принципу міжнародної узгодженості рішень згідно з § 108 (1) Закону про сімейне

⁷² Bürgerliches Gesetzbuch (BGB) § 1591 Mutterschaft. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/bgb/_1591.html

⁷³ Bürgerliches Gesetzbuch (BGB) § 1592 Vaterschaft. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/bgb/_1592.html

⁷⁴ Hinweis zu Leihmutterschaft. URL: <https://www.auswaertiges-amt.de/de/service/fragenkatalog-node/06-leihmutterschaft-606160>

⁷⁵ Rechtsprechung. OLG Frankfurt, 12.12.2023 - 2 UF 33/23. URL: <https://dejure.org/dienste/vernetzung/rechtsprechung?Gericht=OLG%20Frankfurt&Datum=12.12.2023&Aktenzeichen=2%20UF%2033%2F23>

⁷⁶ Stief-kin-da-d-op-tion trotz Leih-mut-ter-schaft mög-lich. URL: <https://www.lto.de/recht/nachrichten/n/olg-frankfurt-am-main-az2UF3323-adoption-leihmutterschaft-verbot-auswirkungen>

⁷⁷ Gerichtsentscheidungen zu Leihmutterschaft und Anerkennung der Elternschaft bei ausländischen Leihmutterschaften. URL: <https://www.lsvd.de/de/ct/1494-Gerichtsentscheidungen-zu-Leihmutterschaft-und-Anerkennung-der-Elternschaft-bei-auslaendischen-Leihmutterschaften> ; Leihmutterschaft - Rechtslage in Deutschland. URL: <https://www.lsvd.de/de/ct/1442-Leihmutterschaft-Rechtslage-in-Deutschland>

⁷⁸ BUNDESGERICHTSHOF. BESCHLUSS XII ZB 463/13 vom 10. Dezember 2014. URL: <https://juris.bundesgerichtshof.de/cgi-bin/rechtsprechung/document.py?Gericht=bgh&Art=en&nr=69759&pos=0&anz=1>

⁷⁹ BGH Beschluss v. 10.12.2014 - XII ZB 463/13. Anerkennungsfähigkeit einer ausländischen Entscheidung über die rechtliche Elternschaft des biologischen Vaters und seines eingetragenen Lebenspartners im Fall der Leihmutterschaft. URL: <https://datenbank.nwb.de/Dokument/529153/>

право (FamFG)⁸⁰. Хоча рішення Верховного суду Каліфорнії (США) відхиляється від німецького законодавства, воно не відхиляється настільки, щоб порушувалися основоположні права⁸¹.

У *Китай* відсутні законодавчі норми щодо визнання правового статусу дитини, народженої за програмами сурогатного материнства поза межами держави. Водночас законодавство не містить заборону транскордонного СМ.

Спори про визнання статусу дитини, народженої за програмами СМ поза межами держави або в її межах, вирішуються в судовому порядку. Аналіз судової практики свідчить про перевагу рішень суду про визнання договорів СМ недійсними, але це не впливає на рішення суду у справах про опіку та піклування над дитиною, народженою за договорами СМ⁸², оскільки обов'язком суду є захист законних прав та інтересів дитини. Згідно з правовою позицією Верховного народного суду Китайської Народної Республіки щодо застосування розділу «Шлюб і сім'я» Цивільного кодексу Китайської Народної Республіки⁸³ діти, народжені за допомогою штучного запліднення за взаємною згодою подружжя під час шлюбу, вважаються дітьми, народженими в шлюбі, а права та обов'язки між батьками та дітьми регулюються Цивільним кодексом. Таким чином, діти, народжені за договором про СМ або за допомогою інших ДРТ, вважаються законними дітьми і мають рівні права.

На відносини щодо транскордонного СМ частково поширюються норми Закону про застосовне право у цивільних справах, пов'язаних з іноземними державами⁸⁴.

В *Японії* порядок визнання статусу дітей, народжених сурогатними матерями, законодавчо не врегульовано. У Розділі III Закону про спеціальні положення Цивільного кодексу про надання медичної допомоги з репродуктивної медицини та батьківські права щодо дітей, народжених за допомогою її методів⁸⁵, передбачені положення щодо батьківства дітей, народжених за допомогою ДРТ. Встановлено, що жінка, яка народила дитину за допомогою ДРТ із використанням яйцеклітин іншої особи, визнається матір'ю народженої дитини. Законом встановлено заборону на спростування презумпції визнання дитини, народженої у шлюбі з чоловіком, який дав згоду на ДРТ з використанням сперми іншої особи; встановлена спеціальна процедура усиновлення, яка припиняє юридичний зв'язок із біологічними батьками та встановлює нові відносини між дитиною й усиновлювачами (стаття 817-2

⁸⁰ Gesetz über das Verfahren in Familiensachen und in den Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/famfg/>

⁸¹ Supreme Court of Germany decision XII ZB 463/13 (Bundesgerichtshof Beschluss XII ZB 463/13). URL: <https://archive.crin.org/en/library/legal-database/supreme-court-germany-decision-xii-zb-463/13-bundesgerichtshof-beschluss-xii.html>

⁸² 到国外代孕弃养，我国法律管吗？听听法官怎么说。 URL: <https://xinwen.bjd.com.cn/content/s600fd1cde4b00191eb644847.html>

⁸³ 双方同意人工授精所生子女视为婚生子女。 URL: http://www.law-lib.com/flsz/sz_view.asp?no=2321

⁸⁴ 涉外民事法律適用法。 URL: <https://law.moj.gov.tw/LawClass/LawAll.aspx?pcode=B0000007>

⁸⁵ Act on Assisted Reproductive Technology Offering and the Special Provisions of the Civil Code Related to the Parent-Child Relationship of a Child Born As a Result of the Treatment. URL: <https://www.japaneselawtranslation.go.jp/en/laws/view/4367/en>

Цивільного кодексу)⁸⁶. Спеціальне усиновлення здійснюється за рішенням суду та вважається найбільш прийнятним способом визнання дитини, народженої за програмами СМ поза межами держави.

Верховний суд Японії у своєму рішенні щодо визнання дитини, народженої сурогатною матір'ю поза межами держави⁸⁷ зазначив, що біологічне батьківство наділене найвищим статусом, має вплив на добробут дитини, тому повинно визначатися одноманітно, на основі чітких критеріїв, передбачених Цивільним кодексом і судовою практикою. Встановлено, що відносини між матір'ю та дитиною виникають на основі об'єктивного факту народження.

В *Італії* визнання дитини, народженої за кордоном за договором про СМ, не може відбутися шляхом автоматичної транскрипції іноземного свідоцтва про народження, а вимагає судового процесу, орієнтованого на найкращі інтереси дитини (рішення Об'єднаних цивільних секцій Верховного Касаційного суду щодо визнання свідоцтва про народження дитини, належним чином оформленого в іноземній державі (дитини, народженої з використанням практики СМ), № 12193/2019)⁸⁸. Суд визнав, що «навіть дитина, народжена в результаті виношування для інших, має фундаментальне право на визнання, у тому числі юридичне визнання», яке гарантується шляхом усиновлення в особливих випадках. Процедура усиновлення в особливих випадках врегульована Законом про право дитини на сім'ю 1983 року⁸⁹.

Із метою забезпечення відповідності процедур реєстрації у випадках СМ в *Іспанії* ухвалено Інструкцію щодо оновлення режиму реєстрації батьківства щодо дітей, народжених за договором про сурогатне материнство⁹⁰. Інструкція обмежує реєстрацію цивільного стану в консульських установах дітей, народжених в іноземних державах шляхом СМ. Визначено, що батьківські відносини між біологічними батьками і дитиною, народженою за допомогою СМ, встановлюються засобами та процедурами, передбаченими національним законодавством, зокрема процедурою встановлення біологічного батьківства та усиновленням.

Визнання статусу дитини, народженої за програмами СМ поза межами *Великої Британії*, регулюється нормами Закону про запліднення та ембріологію людини 2008 року⁹¹ та Закону про дітей 1989 року⁹². Встановлено, що свідоцтво про народження дитини або судові рішення іноземної держави не мають жодної прямої юридичної сили для визнання законного батьківства. Передбачувані батьки повинні подати заяву для отримання судового рішення (так званого

⁸⁶ 民法. URL: <https://laws.e-gov.go.jp/law/129AC0000000089>

⁸⁷ 【法学8】（立法・判例）生殖補助医療・代理母. URL: https://ch-gender.jp/wp/?page_id=9137

⁸⁸ Corte di Cassazione – Sezioni Unite Civili – sent. n. 12193/2019: maternità surrogata, negata la trascrizione alla sentenza straniera che riconosce la doppia paternità 8 maggio 2019. URL: <https://www.biodiritto.org/Biolaw-pedia/Giurisprudenza/Corte-di-Cassazione-Sezioni-Unite-Civili-sent.-n.-12193-2019-maternita-surrogata-negata-la-trascrizione-alla-sentenza-straniera-che-riconosce-la-doppia-paternita>

⁸⁹ Diritto del minore ad una famiglia. URL: <https://www.normattiva.it/uri-res/N2Ls?urn:nir:stato:legge:1983;184>

⁹⁰ Los bebés nacidos por vientre de alquiler ya no pueden ser inscritos en el registro aportando documentos legales de otros países. URL: <https://civio.es/el-boe-nuestro-de-cada-dia/2025/05/01/limites-registro-vientres-de-alquiler/>

⁹¹ Human Fertilisation and Embryology Act 2008 (P. 22). URL: <https://www.lexisnexis.co.uk/legal/legislation/uk-parliament-acts/human-fertilisation-and-embryology-act-2008-c22>

⁹² Children Act 1989. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1989/41>

«наказ про батьківство»). Закон про дітей встановлює, що законною матір'ю дитини завжди є особа, яка народжує, незалежно від того, чий генетичний матеріал був використаний. Тобто сурогатна мати є законною матір'ю на момент народження, яка втрачає законне батьківство лише у випадку його позбавлення за рішенням суду. Зазвичай воно передається передбачуваним батькам через наказ про батьківство або усиновлення.

Визначення громадянства дітей, народжених за кордоном від батьків-громадян **США**, належить до юрисдикції Державного департаменту. Необхідним є генетичний зв'язок з дитиною для автоматичного набуття дитиною громадянства США. Діти, народжені за договором про транскордонне СМ від громадян США, вважатимуться громадянами США з моменту народження. Згідно зі статтею 301 Розділу III Закону США про імміграцію та громадянство (далі – INA)⁹³, якщо на момент народження дитини дотримано такі умови: 1) батько(и) дитини є громадянином(ами) США; 2) батьки дитини перебувають у шлюбі, і принаймні один із батьків є генетичним або гестаційним батьком цієї дитини; 3) батько/мати відповідає вимогам щодо проживання або перебування в США, а дитина відповідає всім іншим вимогам згідно із статтею 301 INA. У разі дотримання цих умов, батьки повинні подати заявку на отримання консульського звіту про народження за кордоном (CRBA) до посольства або консульства США в країні, де народилася дитина, надаючи докази спорідненості.

Дитина не може автоматично отримати громадянство США при народженні, якщо передбачувані батьки є громадянами США, але для СМ використано виключно донорський генетичний матеріал або через невідповідність угоди про СМ законодавству США про громадянство. Якщо дитина має кровне споріднення лише з батьком – громадянином США, але не з дружиною батька, такий випадок буде розглядатися як позашлюбне народження відповідно до статті 309 (a) Розділу III INA.

Законодавство штатів не містить єдиних принципів визнання прав дітей, народжених за допомогою транскордонного СМ. Ключовими факторами для суду є найкращі інтереси дитини, а також загальна політика штату щодо регулювання ДРТ та СМ.

Висновки

Допоміжні репродуктивні технології – це галузь медицини, яка включає складні процедури лікування та має глибокі етичні, моральні, соціальні, релігійні, економічні та юридичні наслідки не лише для осіб, які мають доступ до таких технологій, але й для суспільства.

Держави використовують різні підходи до законодавчого регулювання сфери репродуктивної медицини, зокрема і СМ. Водночас нормативно-правові акти зазвичай регулюють: процедур отримання медичними закладами дозволу на застосування ДРТ; коло суб'єктів, які мають право отримати доступ до послуг ДРТ; програми державного субсидіювання лікування безпліддя; права донорів і реципієнтів гамет тощо.

⁹³ Chapter 3 - U.S. Citizens at Birth (INA 301 and 309). URL: <https://www.uscis.gov/policy-manual/volume-12-part-h-chapter-3>

Використання СМ як одного з виду ДРТ у переважній більшості держав, законодавство яких досліджувалося, заборонено (Німеччина, Італія, Іспанія, Китай). Більше того, у Китаї політика держави має цільове спрямування на боротьбу із застосуванням послуг СМ. У Великій Британії, де дозволено альтруїстичне СМ, нормативні положення передбачають умови, яких необхідно дотримуватися, або умови, які містять обмеження щодо процесу альтруїстичного (некомерційного) СМ.

Досвід законодавчого регулювання ДРТ і СМ у США має певні особливості. На рівні штатів законодавство про застосування ДРТ значно різниться. Одні штати мають мінімальне регулювання, інші – комплексні закони про ДРТ та СМ. Основною у державній політиці, у тому числі законодавчій, є тенденція до усунення дискримінації, гендерних стереотипів, які обмежують реалізацію репродуктивних прав людини. Наразі компенсоване (комерційне) гестаційне СМ легалізовано в більшості штатів США.

У більшості досліджуваних держав відсутні відповідні уніфіковані етичні акти (кодекси). Загалом етичні стандарти репродуктивної медицини ґрунтуються на положеннях спеціальних законів (Італія, Іспанія, Велика Британія, Німеччина). Основні етичні рекомендації у сфері ДРТ, як правило, формують уповноважені урядові інституції, наприклад: Національний Комітет з біоетики Італії, Управління з питань запліднення та ембріології людини Великої Британії, Національна комісія з допоміжних репродуктивних технологій людини Іспанії тощо.

Більшість досліджуваних держав не мають законодавчого регулювання всіх аспектів процесу СМ, зокрема щодо визнання правового статусу дитини, народженої за договором про СМ, у тому числі транскордонне. В іноземних державах батьківські права встановлюються відповідно до процедур, передбачених національним законодавством. Наприклад, в Італії та у Великій Британії процедура визнання статусу дитини, народженої за кордоном за договором про СМ, здійснюється у судовому порядку. В Іспанії, Японії батьківські відносини між біологічними передбачуваними батьками і дитиною, народженою за допомогою СМ, визначаються через процедуру встановлення біологічного батьківства та усиновлення.

У вирішенні питань, пов'язаних із визнанням правового статусу дитини, народженої за договором про СМ поза межами держави, ключове значення має правова позиція національних судів. Під час винесення рішень у зазначеній категорії справ суди керуються найкращими інтересами дитини та правом дитини на визнання статусу.

*Дослідницька служба
Верховної Ради України*

** Цей документ підготовлений Дослідницькою службою Верховної Ради України як довідковий інформаційно-аналітичний матеріал. Інформація та позиції, викладені в документі, не є офіційною позицією Верховної Ради України, її органів або посадових осіб. Цей документ може бути цитований, відтворений та перекладений для некомерційних цілей за умови відповідного посилання на джерело.*